

Előadás_#12.

1. Az NT alapú operációs rendszerek memóriakezelése

A Windows feladatkezelő (a Teljesítmény fülön) a memória állapotáról is ad információt a felhasználó számára, a következők szerint. A Memória elnevezésű területen ezt láthatjuk:

- Windows 10 esetén a legfelső sorban található az összes érték, azaz a számítógépre telepített RAM mennyisége gigabájtban. A következő négy érték grafikusán is ábrázolásra kerül a „Memóriamegoszlás” részen. A kurzort a megfelelő terület fölé mozdítva jelenik meg a részletes információ.
- A „Használatban” érték a folyamatok, az illesztőprogramok illetve az operációs rendszer által használt memória mennyiségét jelzi. A CPU-k teljesítményének növekedése tette lehetővé azt, hogy ezen memória mennyiség egy részét a rendszer tömörített formában is képes legyen kezelni, amivel így fizikai memória helyet tud megtakarítani.
- A „Módosított” érték annak a memória területnek a méretét jelzi, amit háttértárra kell áthelyezni.
- A „Készenléti” az a memóriamennyiség, mely aktívan nem használt, gyorsítótárazott adatokat és programkódokat tartalmaz. A Windows 10 sajnos hajlamos az összes rendelkezésre álló memóriát ide besorolni, ami a legjobb szándék ellenére is lassuláshoz vezet.
- A „Szabad” érték a jelenleg használaton kívüli, hasznos információt nem tartalmazó memóriát jelöli, melyet a rendszer elsőként oszt ki újra, ha a folyamatoknak, illesztőprogramoknak és az operációs rendszernek további memóriára van szüksége.
- A „Gyorsítótárazott” érték a jelenleg elfoglalt, de kihasználatlan memórialapok méretét jelöli.
- A „Rendelkezésre álló” érték az, amely elérhetővé tehető a folyamatok, az illesztőprogramok és az operációs rendszer általi használatra.

Ezen kívül érdemes megnézni a virtuális memória állapotát is. Gyakorlatilag a szabadnak jelzett memória területnél nagyobb memóriaigényű program is elindítható, hiszen egyrészt az osztott memóriahasználat miatt lehet közös memóriaterülete más programokkal, másrészt a foglalt, de használatban nem lévő memória egy része akár át is helyezhető háttértárra. Ha a program, amit el akarok indítani, sok megosztott memóriát használ, akkor lehet, hogy sokkal kevesebbet foglal el más programokkal együtt futtatva, mint akkor, ha csak egyedül fut.

A memória maximális méretének fizikai okokból (azaz az architektúrából következő) illetve üzleti megfontolásokból fakadó különböző korlátai vannak. Ezen korlátok részleteivel az Operációs Rendszerek tárgy első gyakorlata foglalkozott.

A 32-bites (x86) illetve a 64-bites (x64) rendszereket megvizsgálva szembeötlő különbség a fizikai memória mérete. Természetesen a 32-bites rendszerek egy részénél a Microsoft bevetett memória méret növelő eszközöket. Ilyen eszköz például a Physical Address Extension (PAE). A PAE egyes 32-bites processzorokban meglévő támogatás, aminek a lényege az, hogy ez esetben 32 címbit helyett 36 címbit van használatban. Amelyik 32-bites operációs rendszer ezt ki tudja használni, az képes akár 64GB fizikai memóriát is kezelni. Figyelni kell azonban arra, hogy a folyamatok címtére továbbra is 32-bites marad, így csak az operációs rendszer tud több fizikai memórialapot kiosztani a folyamatoknak.

Jellemzően a 32-bites rendszereken (ahol nincs PAE), 4 GB fizikai memória esetén is néha kevesebbet lát az operációs rendszer, mert a memóriaterület felső részére I/O eszközöket szokás berakni (pl. ha van egy 512 MB memóriagényű "alaplap" videokártyánk, akkor nyilván csak 3,5 GB-ot lát szabadon az operációs rendszer).

Kliens operációs rendszerek esetében nem használatos a PAE támogatás, mert a kliensekben lévő eszközök meghajtói jellemzően nem, vagy nem megfelelően kezelik le a 4GB-nál több fizikai memóriát.

A 64-bites NT alapú operációs rendszerek kompatibilisek továbbá az IA-64-el (Intel Architecture 64), egy az Intel és a Hewlett-Packard által közösen kifejlesztett utasításkészlet-architektúrával is (Instruction Set Architecture, ISA; az utasításkészlet-architektúra az utasításokon kívül a felépítés több más elemét is meghatározza, pl. az adatformátumokat, regisztereket, címezési módokat, a memória felépítését, a megszakítás- és csapdakezelést, valamint a kapcsolatot a külvilág felé – I/O). Az IA64 architektúra jelenleg csak az Itanium és az Itanium 2 processzorokban került megvalósításra.

A Windows NT alapú operációs rendszerek memóriakezelőjének egyik alapvető feladata, hogy a folyamatok virtuális címtérének címeit hozzárendelje a fizikai címekhez, így valósítva meg a logikai- és fizikai címek transzformációját. A másik alapvető feladata a virtuális memóriakezelés megvalósítása. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a memória telítődésekor bizonyos (pl. a régen nem használt) memóriaterületeket a háttértárra menti. Természetesen a folyamat kétirányú, azaz ha olyan memórialapra történik hivatkozás, amely a háttértáron található, akkor memóriakezelő a keresett lapot visszamozgatja az operatív memóriába. A mozgatás alapegysége minden esetben a memória lap (Page).

A fent említett alapszolgáltatáson felül a Windows NT alapú operációs rendszerek memóriakezelője a rendszer hatékonyságát megnövelő többlétszolgáltatásokat is nyújt a felhasználóknak. A legfontosabb ilyen szolgáltatás a fájlok memóriaként történő elérése (Memory Mapped Files), ami lehetővé teszi a fájlok osztott elérését, illetve a Copy-on-Write mechanizmus használatát.

A Windows NT 32-bites memóriakezelője x86 címtartományban alapesetben két egyenlő részre osztja a memóriát, azaz a 4GB-ot egy alsó és egy felső 2 – 2GB-ra. Az alsó 2GB az operációs rendszeré, a felső 2GB pedig az alkalmazásoké.

Alapesetben egy 32-bites rendszerben egy felhasználói folyamat maximum 2GB-os címtartományt használhat fel a saját kódjának és adatának tárolására. A boot.ini-ben a /3GB kapcsoló aktiválásával az arány 3GB – 1GB-ra változik. Ez eleve egy kényszer megoldás volt, azon cél érdekében, hogy egy folyamat – például egy nagy adatbázis-kezelő – a 64-bites rendszer nélkül is képes legyen 2GB feletti memóriahasználatra. Vista óta ezt 4GT-nek hívják (4-Gigabyte Tuning).

64-bites memóriakezelés esetén a címtér (ami egyébként 48-bites) maximuma jelentősen megnő, hiszen 6.657GB válik címezhetővé a rendszer folyamatainak számára, és 8.192GB a felhasználói folyamatok számára. Nyilván ehhez a megfelelő mennyiségű memóriára is szükség lenne, azaz az x64 egy lehetőség, amit megfelelő HW környezetben ki tudunk használni, hiszen jelenleg a maximális fizikai memóriaméret 2.048GB, azaz a rendszerben van még bőven tartalék.

A memóriakezelés alapelvei:

- Virtuális tárkezelés

- Lapszervezés (4kB / 2MB méretű lapok, 2/3/4 szintű).
- Lapozófájl használata.

Kezdetben az igény szerinti lapozás volt jellemző, de ez nem bizonyult kellően hatékonynak.

Clustering: Az igény szerinti lapozás kiegészítése azzal, hogy a kért lap környékén lévő pár lapot is behozta (lokalitás elv).

Prefetch: XP óta van egy Prefetcher, ami rögzíti, hogy a programok induláskor miket szoktak igényelni, és az azokhoz tartozó lapokat előre behozza. A gondot az okozza, hogy a rendszer Prefetch nélkül először pár lapot az egyik fájlból, majd pár lapot a másik dll-ből tölt be (ahogy éppen az utasítások jönnek a program kódban), és így a merevlemezen a fejnek össze-vissza kell mozognia. Ezért egy adott program esetében a Prefetcher az első 10 másodperc hozzáféréseit megjegyzi és következő programindításkor ezek szerint jár el, hiszen adott program

esetében mindig ugyanazokat a lapokat kell betölteni. A lapok ismeretében a betöltés lehet aszinkron módú is.

Vista óta további Prefetch jellegű szolgáltatások is vannak:

Superfetch: 8 szintű prioritást rendel a memórialapokhoz, követi a betöltött lapok "életciklusát", így képezve egy stand-by listát, amire felkerülnek azok a lapok, amelyek nincsenek a memóriában, de előreláthatóan hamarosan kelleni fognak.

ReadyBoost: Frappánsan hívhatjuk úgy, hogy "a szegény ember SSD-je", hiszen funkcióját USB Flash alapú eszköz használatával éri el. Célja a merevlemez hosszú elérési idejének csökkentése, ReadyBoost tehát nem a memória bővítésére szolgál, hanem a lassú lemezműveletek felgyorsítására. Lényege hogy egy program számára a HDD-ről használandó adatok előre áttöltődnek a Flash meghajtóra, ahonnan a rendszer gyorsabban éri el azokat.

- Hatékonyság
  - Igény szerinti lapozás + Clustering + Prefetch.
  - Memória megosztás, Copy-on-Write.
  - Fájl cache-elés memóriában (Memory Mapped File).
- Biztonság
  - Minden folyamatnak külön címtartomány.
  - Elérés leírókon keresztül (hozzáférési token).

A memóriakezelő felhasználói interfész

A memóriakezelő szolgáltatásai a Win32 API-n keresztül érhetők el, szolgáltatásai a következők:

- Virtuális memória allokáció, illetve felszabadítás.
- Osztott elérésű (Shared) memória létrehozása.
- A file-ok osztott elérésű memóriához hasonló elérése.
- Virtuális memória kezelés
(pl.: információkérés, tárolás memóriába, kiírás háttértárra).
- Memória védelmi funkciók.
- Kernel szintű funkciók (elsősorban a Device Driver-ek) támogatása
(pl.: fix fizikai memóriaterület használata).

A folyamatok memóriefoglalása

A memóriefoglalás mindig két lépésben történik. Előnye, hogy mindig csak annyi memória kerül lefoglalásra, amennyire a folyamatnak ténylegesen szüksége van.

- Reserve

A virtuális címtartomány lefoglalása, a szándék kifejezése, nem jelent fizikai memóriefoglalást. Jelzi az operációs rendszer számára, hogy mennyi memória lesz, vagy lehet szüksége. Alapértelmezett foglalási méret x86 és x64 esetében is 1MB, 4kB-os lapok formájában.

- Commit

A virtuális memória tényleges lefoglalása. Alapértelmezett foglalási méret x86 és x64 esetében is 4kB, azaz egy lapnyi. A Commit művelet a Reserve művelettel lefoglalt területen belül hajtódik végre, igény szerinti lappal. Az a folyamat, amelyik a memória foglalását kezdeményezte csak a Commit művelet után veheti a memória lapokat használatba.

A két folyamat hívása történhet egy függvénnyel is, de fizikailag ebben az esetben is két lépésben fog végrehajtódni.

A két lépcsőben történő foglalás előnye a hatékonyabb működés:

- Reserve csak címtartomány foglalást végez.
(egy bejegyzés az operációs rendszer foglalási táblázatában)
- Tényleges erőforrás használat csak a Commit után indul.
- A folyamatok futtatásához használt fizikai memóriaigény csökkenthető.
- Lehetséges előre lefoglalni egybefüggő címtartományokat a rendszer terhelése nélkül.

A szálak user módú veremtárának (User Stack) memória foglalása

Alapkövetelmény, hogy a user módú veremtár egybefüggően kerüljön kijelölésre, azaz címtartománya folyamatos kiosztású legyen.

Egy szál indulásakor a Reserve jelzi az 1MB igényt, de a Commit fizikailag csak 2 lapot, azaz 2x4kB-ot fog lefoglalni. Az első lapban lesz a user módú veremtár indulási címe, míg a másik lap azt a célt szolgálja, hogy induláskor, pontosabban az első lap teljes kitöltése után további lapot, lapokat lehessen újabb Commit művelettel lefoglalni.

Amennyiben nem a Commit/Reserve rendszerben, az nem két- hanem egy lépésben történne a foglalás, akkor minden egyes szál indulásakor le kellene foglalni egy 1MB-os területet, melynek jelentős részét a szál valószínűleg nem is használná.

Osztott elérésű memória (Shared Memory)

Az osztott elérésű memória optimális memóriagazdálkodást tesz lehetővé, hiszen amennyiben két vagy több folyamat azonos adatokat használ, akkor ezen adatoknak elég fizikailag egyszer megjelenni a memóriában. Azaz a folyamatok adott virtuális címtartományához azonos fizikai memórialap kerül kiosztásra.

Például ha a rendszerben két folyamat is éppen C programot fordít. Az osztott memória használata lehetővé teszi, hogy a C fordító csak egy példányban foglaljon helyet a memóriában.

A kezelés alapeleme egy speciális objektum, az úgynevezett szekció objektum (Section Object). A szekció objektum jellemzői:

- neve
- helye, azaz hogy melyik virtuális memóriaterületben található
- az objektum indulásakor hozzá társított fájl vagy fájl részlet
- ACL (Access Control List) -ben meghatározott elérhetőségi paraméterei

A memória védelme

A memória védelme alatt azt értjük, hogy – az osztott elérésű memórián kívül – a se a folyamatok, se az operációs rendszer ne legyen képes módosítani egy másik folyamat címtartományába tartozó memóriaterületeket. Ez egy roppant fontos mechanizmus, ami a Windows NT alapú operációs rendszerek megbízhatóságát biztosítja.

A memóriavédelem megvalósítási szintjei:

- Kernel módban futó modulok adatstruktúrái a felhasználói módú folyamatok számára elérhetetlenek.
- Minden folyamat önálló logikai memória területet, címtartományt használ, amit a memóriakezelőn keresztül ér el, ami biztosítja a hardware-rel támogatott logikai-fizikai transzformációt, és a kizárólagos hozzáférést a memóriaterülethez.
- Processzorfüggő memória védelmi attribútumok
r, w, x, (írás, olvasás, végrehajtás)
A kódszegmensek memóriaterületei jellemzően csak olvashatók.
- ACL (Access Control List) az elérést szabályozó védelmi lista, amely arról rendelkezik, hogy az adott objektumot melyik folyamatok érhetik el.

A memória foglalása

A Windows NT alapú operációs rendszerek a memóriát mindig memórialaponként értelmezik és kezelik. A memóriakezelő feladata az, hogy kevés szabad fizikai memória esetén az arra kiválasztott lapokat a lapozás (Paging) művelettel a háttértárra mentse.

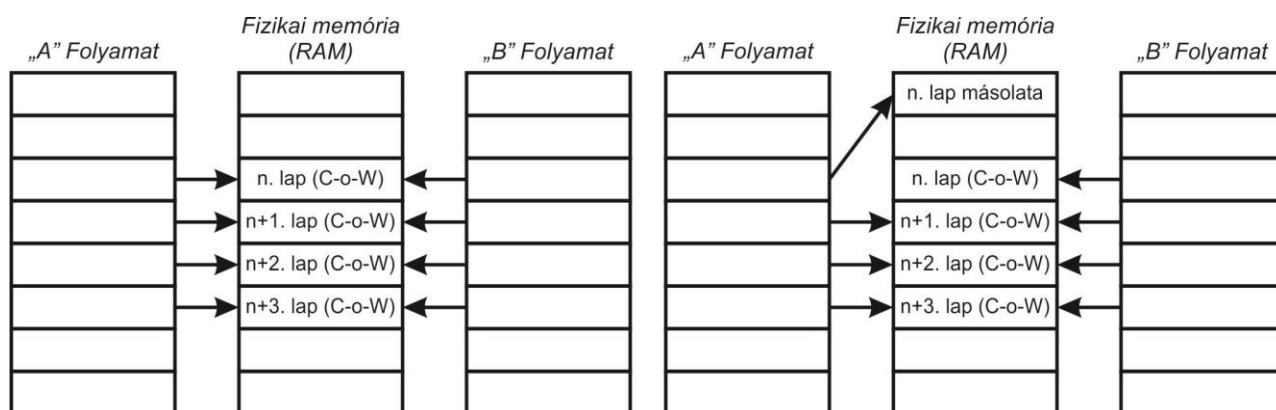
- Kernel komponensek esetén nem mindig megengedett a lapozás
  - kernel szinten megvalósított kölcsönös kizárás esetén
  - driver-ek által használt memóriaterületek fixen a memóriában maradnak, még akkor is, ha csak ritkán használjuk őket
- A kernel komponensek memória foglalása kétféle képpen történhet
  - lapozott memória tárból (Paged Memory Pool)
  - nem lapozott memória tárból (NonPaged Memory Pool)

A nem lapozott memória tár a memória azon védett részét jelenti, ami semmiképpen sem lapozódhat ki az operatív tárból, azaz a fizikai memóriából.

Copy-on-Write mechanizmus (másolás írás esetén)

A Copy-on-Write mechanizmuson alapuló memóriahasználat lényege a következő. Amennyiben egy folyamat egy olyan – írható és olvasható, más folyamatok által is potenciálisan használt – szekció objektumot kezd használni, akkor a rendszer alapértelmezésben csak átírja a memórialapokhoz tartozó Copy-on-Write (C-o-W) flag-et, de még nem készít a folyamat számára lokális másolatot.

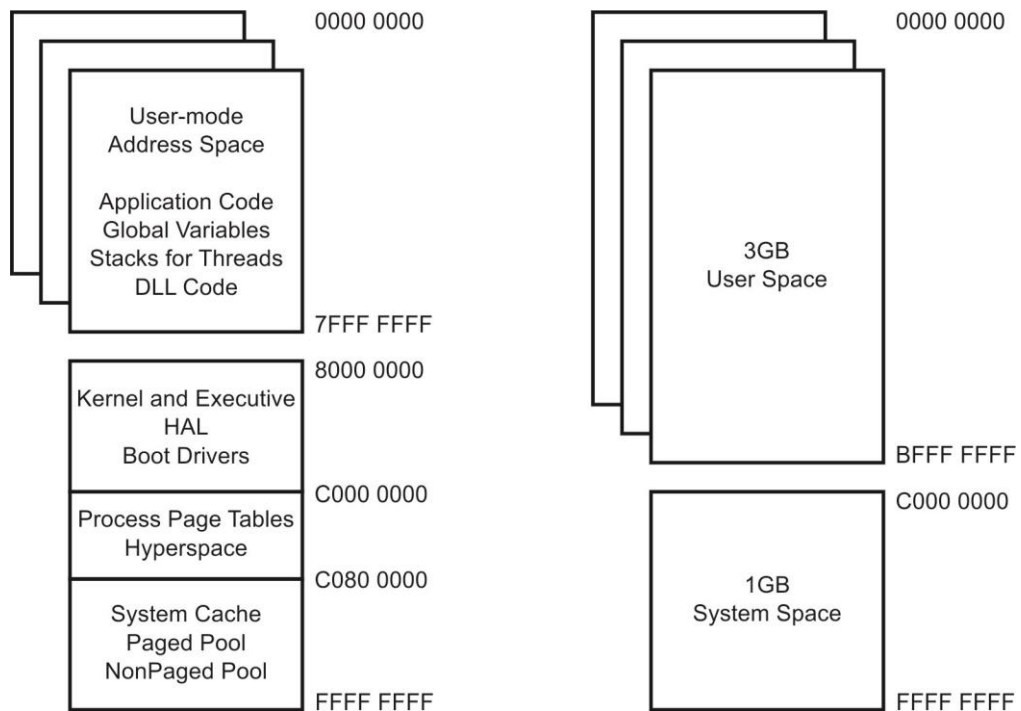
Tényleges másolás a rendszerben tehát csak azután történik, amikor az érintett szekció objektum bármelyik használója kezdeményez egy memória írási műveletet. Ekkor a rendszer mielőtt megváltoztatná a memóriatartalmat, a kérdéses memórialapról egy privát másolatot készít az írást kezdeményező folyamat számára. A másolat tehát azért és akkor készül az egész szóban forgó memória lapról, amikor az a cél, hogy a memória megváltoztatása csakis a kérdéses (az írást kezdeményező) folyamat számára legyen látható.

A Copy-on-Write mechanizmus a lusta kiértékelés (Lazy Evaluation) elvét követi. A lusta kiértékelés – mint elv – azt a végrehajtási módot jelenti, amikor a rendszerben a sok erőforrást igénylő (azaz költséges) műveletek egészen addig elhalasztásra kerülnek, amíg azok végrehajtása már ténylegesen elkerülhetetlené nem válik.

A logikai címtér felépítése

A 32-bites Windows NT alapú operációs rendszerek alapértelmezett 2GB+2GB címtérét a bal oldali ábra, a /3GB kapcsoló bekapcsolása utáni 1GB+3GB állapotot a jobb oldali ábra mutatja.

- Az alkalmazások címtartománya:
  - legfelső címtartomány a rendszer dinamikusan foglalt elemei
- Operációs rendszer címtartománya:
  - Kernel, HAL, Executive, Boot Drivers
  - A folyamatok memórialapjainak táblái
  - System Cache, Memória címtranszformációs táblázatok